

Međujezički homonimi i paronimi na primeru ruskog i srpskog jezika

Razmatrana je pojava međujezičkih homonima i paronima u prevodenju sa ruskog jezika na srpski. Cilj je bio da se u romanu Detinjstvo Maksima Gorkog uoči razlika između reči koje su i formalno i semantički slične srpskim rečima i reči koje su im samo bliske po obliku, i da se napravi rečnik takozvanih lažnih prijatelja iz ovog romana.

1. Lažni prijatelji su strane reči koje su formalno slične našim rečima, dakle bliske su im po obliku, ali se razlikuju po značenju što dovodi do teškoće prvo pri usvajanju tih reči, a zatim i u razumevanju i komunikaciji. Ali ovakva definicija nije dovoljno jednoznačna, jer treba precizno odrediti do koje je mere izražena ta bliskost po obliku.

Pod lažnim prijateljima najčešće se podrazumevaju međujezički homonimi. Međujezički homonimi su reči koje u dva jezika imaju isti oblik, a različito značenje (Tošić 1985: 93). Oni su, dakle, prilično strogo definišani. A dovoljno je da neka strana reč samo zazuči slično našoj reči pa da njeno značenje, zbog jezičke interferencije, poistovetimo sa značenjem određene srpske reči. Zbog toga se u ovom radu ne razmatraju samo međujezički homonimi već i međujezički paronimi. Kod njih se i pored znatnih razlika u zvučnom obliku, zbog delimične formalne sličnosti, koja je ipak upadljiva, izazivaju pogrešne asocijacije i poistovećivanje značenja koja su naprotiv različita (Tošić 1985: 94). Posmatrani na međujezičkom planu teško je razdvojiti pojave međujezičke homonimije i međujezičke paronimije. Razlika je u stepenu zvučne sličnosti. Ako je ta zvučna sličnost veća uz istovremene razlike u značenju, reč je o međujezičkoj homonimiji, a ako je manja, govorimo o međujezičkoj paronimiji.

U ovom radu razmatrana je pojava lažnih prijatelja u prevodenju sa ruskog jezika, odnosno postojanje rusko-srpskih međujezičkih homonima. S obzirom na to da su srpski i ruski jezik dva slovenska jezika (što znači da su genetski srodnii), osnovna hipoteza je bila da nema mnogo pravih

Andelka Mirkov
(1982), Beograd,
Koste Nada 50/20,
učenica 4. razreda
Šeste beogradске
gimnazije

rusko-srpskih međujezičkih homonima kod kojih je formalna podudarnost slučajna, ali da ima dosta lažnih prijatelja shvaćenih u širem smislu, odnosno onih reči kod kojih je formalnu podudarnost prouzrokovala evolucija ovih dvaju jezika.

Građa je uzimana iz romana *Detinjstvo* Maksima Gorkog. Ovo delo je uzeto za korpus zato što je ono pisano književnoumetničkim stilom, a u isto vreme sadrži i dosta reči iz razgovornog jezika kao i neke arhaizme i istorizme. To nam daje mogućnost da razmotrimo više primera sa kojima se, pri čitanju dela u originalu, može susresti čitalac sa našeg govornog područja.

Cilj je bio da se na kraju sačini rečnik lažnih prijatelja iz ovog romana čime bi bile obuhvaćene sve reči koje sadrže osnovne odrednice termina lažni prijatelji.

2. Prilikom prikupljanja građe vođeno je računa ne samo o zvučnoj, već i o grafemskoj sličnosti reči, dakle, osim međujezičkih homonima posmatrani su i međujezički paronimi. S druge strane, iz prikupljene građe eliminisane su reči koje ne pripadaju istoj vrsti reči kao njihovi ekvivalenti u srpskom jeziku jer sudeći po funkciji u rečenici i njihovom odnosu prema drugim rečima, može se brzo i lako prepoznati da te reči ne znače to na šta nas podsećaju posmatrane izdvojeno iz konteksta što znači da nisu lažni prijatelji. Na sličan način su odbačeni još neki glagoli koji su u ruskom jeziku povratni, a njihovi ekvivalenti u srpskom nisu ili obrnuto i sl. Tako je prvobitno prikupljena građa od 163 reči svedena na 106 odrednica.

3. U celokunoj gradi uočeno je 9 parova reči stranog porekla i one se mogu podeliti u dve grupe:

1) Ruska reč i njen ekvivalent u srpskom jeziku su iz dva različita strana jezika.

rus. БАНКА (polj.) – tegla; srp. BANKA (ital.) – novčani zavod
rus. ТАБАК (šp.) – duvan; srp. TABAK (arap.) – list papira

2) Obe reči su preuzete iz istog stranog jezika, ali u različitom smislu i to sa većim ili manjim odstupanjem (navedena su primarna značenja reči).

rus. ИНТЕРЕС (lat.) – interesovanje; srp. INTERES (lat.) – korist
rus. ПРОВИЗИЯ (lat.) – stočna hrana; srp. PROVIZIJA (lat.) – zarada

rus. ФАМИЛИЯ (lat.) – prezime; srp. FAMILIJA (lat.) – šira porodica

U daljoj analizi klasifikacija je vršena na osnovu značenja reči.

I. Prvu grupu čine oni lažni prijatelji čije se nijedno od mogućih značenja ne podudara sa značenjima njihovih ekvivalenta u srpskom jeziku i to:

1) Sličnost između ruske i srpske reči je samo formalna i ta podudarnost je slučajna jer značenja nisu ni u kakvoj vezi. To su lažni prijatelji u užem smislu.

rus. ВРЕДНЫЙ (štetan) : srp. VREDAN

rus. ЖУРИТЬ (zamerati) : srp. ŽURITI

rus. ПОГОДИТЬ (pričekati) : srp. POGODITI

rus. УРОК (zadatak, lekcija) : srp. UROK

Ovakvih reči ima ukupno 19, od toga su 4 pozajmljenice.

2) U ovu grupu su smešteni i oni parovi reči kod kojih postoji izvesna sličnost u semantičkom pogledu. Najčešće ovakve reči imaju istu arhisemu kao i njihovi parovi, ali se diferencijalne seme pojavljuju u vidu distinkтивnih markera.

rus. БАБА (seljanka) : srp. BABA [ženska osoba]

rus. ВОЗ (kola) : srp. VOZ [prevozno sredstvo]

rus. КОСА (kika) : srp. KOSA [dlake na glavi]

rus. ОБРАЗ (lik) : srp. OBRAZ [lice]

rus. УЖИН (večera) : srp. UŽINA [obrok]

Ovakvih reči ima čak 37, a 3 su stranog porekla.

II. Kod parova reči u drugoj grupi ne podudara se primarno, osnovno značenje, ali je uočeno da je neko od ostalih značenja ruske reči identično sa primarnim značenjem srpske reči.

1) Ovo je najizraženije kod polisemičnih, višezačnih reči kojih ima 15 (od toga su dve pozajmljenice). To sekundarno, tercijalno ili čak kvartalno značenje koje se podudara je u većini slučajeva u rečniku naznačeno kao zastarelo, kao narodni izraz ili kao poetsko.

ВРАГ: 1. neprijatelj; 2. zlo; 3. *vrag, đavo (crkveni termin)*

ДВОР: 1. dvorište; 2. seosko gazdinstvo; 3. *dvor (oficijelno značenje)*

ЖИВОТ: 1. stomak; 2. *život (zastarelo, danas samo u poslovicama); 3. stoka*

КРАСНЫЙ: 1. crven; 2. *krasan, lep, ukrašen (zastarelo, u narodnoj poeziji)*

ФАМИЛИЯ: 1. prezime; 2. *familija, šira porodica (zastareli narodni izraz)*

2) Vrlo je interesantna pojava kada neka ruska reč ima svoj ruski homonim, a istovremeno je i rusko-srpski međujezički homonim. Tada jedan ruski homonim jeste lažni prijatelj, a drugi nije. Takvih primera je 10.

МЕШАТЬ – smetati / МЕШАТЬ – mešati

МИР – svet / МИР – mir

ОРАТЬ – vikati / ОРАТЬ – orati

СВЕТ – svetlost / СВЕТ – svet

ЦВЕТ – boja / ЦВЕТ – cvet

3) Slično prethodnoj podgrupi ponašaju se i homografi (3 primera).

МУКА – brašno / МУКА – muka

ПОРА – vreme / ПОРА – pora

СЛОБОДА – predgrađe / СЛОБОДА – sloboda (nepravilan narodni izraz)

Nezavisno od ove podele može se izdvojiti jedna grupa od 22 složene reči nastale prefiksacijom i to u dva slučaja:

1) kada je i sama motivna reč lažni prijatelj

rus. БЕСКОРЫСТНЫЙ (nesebičan) : srp. BESKORISTAN

rus. ПОЛЮБИТЬ (zavoleti) : srp. POLJUBITI

rus. УБРАТЬ (skloniti) : srp. UBRATI

2) kada motivna reč nije lažni prijatelj

rus. НЕВОЛЬНЫЙ (nehotičan, spontan) : srp. NEVOLJAN

rus. ПРИКАЗАТЬ (narediti) : srp. PRIKAZATI

rus. ПРИКРЫТЬ (pokriti) : srp. PRIKRITI

rus. СХВАТИТЬ (ugrabiti, uhvatiti) : srp. SHVATITI

rus. УЙТИ (otići) : srp. UĆI

4. Iz svega navedenog može se zaključiti da je pojava lažnih prijatelja vrlo složene prirode. činjenica koja dodatno otežava izučavanje ove pojave jeste postojanje pozajmljenica. Iako se i te reči nalaze u registru, možda ih i ne bi trebalo ubrajati u rusko-srpske međujezičke homonime ili paronime naročito ako su ruska reč i njen ekvivalent u srpskom jeziku preuzete iz dva strana jezika. Tako navedena reč BANKA nije samo rusko-srpski, nego i poljsko-italijanski međujezički homonim. Zato su pozajmljenice u registru obeležene zvezdicom.

Ako sada od broja lažnih prijatelja u užem smislu (19) oduzmem 4 pozajmljenice, pa toj grupi priključimo ruske homonime (10) i homografe (3) jer je i kod tih reči formalna podudarnost sa srpskim potpuno slučajna, kao i kod složenica (22), dobićemo da pravih lažnih prijatelja ima ukupno 50 od 106, odnosno polovina.

Preostalih 47 reči (bez 5 pozajmljenica) nisu slučajno podudarne. One su posledica činjenice da su ruski i srpski jezik genetski srodnici koji se vremenom razvijaju svaki za sebe, menjaju i udaljavaju. Na to ukazuje zajednička arhisema ili podudarno neko od sporednih značenja. Ali to ne znači da ove reči ne treba ubrajati u lažne prijatelje jer one u istoj meri otežavaju komunikaciju i usvajanje takvih reči naročito zbog toga što su u istoj semantičkoj sferi upotrebe kao i njihovi srpski ekvivalenti.

U velikom broju primera srodnost ruskih reči sa njihovim srpskim homonimima uočljiva je čak i u semantičkoj analizi što znači da sličnost (kod međujezičkih paronima) ili čak podudarnost (kod međujezičkih homonima) nije samo formalna. Postoji dakle izvesna sličnost i u značenjskom smislu što ukazuje na zajedničko poreklo tih reči kao i to da su one

u prošlosti imale i potpuno isto značenje. To se naročito odnosi na one primere kada se podudaraju neko od sporednih značenja ruske reči sa našom rečju jer kod takvih primera postoje naznake i u rečniku da je to podudarno značenje zastarelo, da se čuva samo u dijalektima i sl.

Ipak, ne treba izgubiti iz vida da je analiza u ovom radu ograničena s jedne strane okvirima korišćenog izvora, a s druge strane jezičkim osećanjem jedne osobe. Ovo je, dakle, samo jedan od mogućih pristupa ovoj složenoj jezičkoj pojavi posebno zbog toga što se rešavanju ove problematike pristupalo isključivo na osnovu raspoložive građe.

Registar

- баба**, 1. zast. udata seljanka, prosta žena 2. nar. žena (supruga) 3. nar. žena, ženska 4. razg. prezr. baba, strina, mekušac, slabić
- банка***, 1. tegla 2. med. kupica
- баня**, 1. parno kupatilo 2. razg. kupanje u parnom kupatilu
- бег**, 1. trčanje, trk, trka
- бежать** 1. trčati, juriti 2. pobeći, bežati
- бес**, zao duh, đavo, vrag
- бескорыстный**, nesebičan, nekoristoljubiv
- воз**, natovarena kola
- враг**, 1. neprijatelj, 2. protivnik
- вредный**, štetan, škodljiv, opasan
- гора**, planina; brdo
- грабить**, pljačkati, krasti
- гроб**, mrtvački kovčeg, sanduk
- двор**, 1. dvorište 2. seosko domaćinstvo, gazdinstvo
- девица**, nar. pesn. devojka
- довольный**, zadovoljan
- досада**, bes, ljutnja, razdraženost, zlovolja
- досадный**, neprijatan, neugodan
- живот**, trbuh; stomak
- журить**, prigovarati, zamerati, pridikovati
- завод**, fabrika, tvornica
- заказать**, 1. naručiti 2. rezervisati
- занимать**, 1. zapremati, zauzimati, ispunjavati 2. zabavljati; interesovati, zanimati, zaokupljati
- запретить**, zabraniti
- запустить**, 1. baciti 2. pustiti, lansirati 3. razg. pustiti u rad, uključiti, upamtitи 4. zavući, ugurati 5. pustiti
- интерес***, 1. interesovanje 2. potrebe 3. interes 4. razg. korist
- интересный**, 1. interesantan, zanimljiv 2. razg. lep, zgodan, privlačan

казна*, zast. 1. erar, državna blagajna, državna imovina 2. država 3. blago, novac

кидать, bacati

кинуть, 1. baciti 2. razg. napustiti, ostaviti

конфета*, bombona

коса, pletenica, kika

красный, crven, crven

любить, voleti

мешать, smetati

мир, 1. svet 2. zemaljska kugla 3. svet, društvo

мука, brašno

невольный, nehotičan, spontan, slučajan

образ, 1. lik; predstava; slika 2. lik, tip 3. način / 1. ikona

оброк, ist. kmetovski danak (u feudalizmu)

одолеть, 1. pobediti 2. razg. savladati

окно, 1. prozor 2. otvor, rupa

опустить, 1. spustiti 2. oboriti

орать, vikati, urlati

откинуться, 1. povući se, razmaknuti se; podići se 2. zavaliti se, nasloniti se

палец, prst

пар, para

пара*, par

пласть, sloj, naslaga

поверить, 1. poverovati 2. poveriti

погодить, pričekati, počekati

погреб, podrum

пол, pod, tlo

полюбить, zavoleti

пора, vreme, doba, period

порицать, kuditi, koriti, prekorevati, osuđivati

поручить, 1. naložiti, naređiti 2. poveriti

походить, ličiti, biti nalik

правда, 1. istina 2. pravda, pravičnost, pravednost

править, upravljati, vladati 2. terati, voziti / 1. ispravljati, popravljati

правый, desni

прийти, doći, stići

приказать, 1. naređiti, zapovediti 2. zast. ostaviti u naslede, zaveštati

приказывать, 1. naređivati, zapovedati 2. zast. ostavljati u naslede, zaveštavati

прикрыть, 1. pokriti 2. prikriti 3. zaštititi, zakloniti 4. pritvoriti, zatvoriti

провизия*, zast. provijant, hrana

просить, 1. moliti 2. pozivati, zvati 3. razg. tržiti, ceniti, određivati cenu

расставить, 1. postaviti, razmestiti, rasporediti 2. razmaknuti, raširiti

речь, 1. govor 2. govor, jezik 3. govor, reč, razgovor

ругать, grđiti, psovati

ругаться, 1. svadati se, vredati se 2. psovati

сад, bašta, voćnjak, vrt

свет, 1. svetlost 2. zora, svitanje

склонить, 1. opustiti, spustiti; sagnuti, nakloniti 2. nagovoriti, navestiti, zadobiti, pridobiti

склоп, škrt, tvrd, tvrdičav

свобода, 1. ist. naselje, selo sa slobodnim stanovništvom (u doba kmetstva) 2. zast. predgrade, periferija

слово, 1. reč 2. reč, govor, jezik, razgovor, pričanje

снимать, 1. skidati, uzimati 2. fotografisati, slikati; snimati

стена, zid

страна, 1. zemlja, država 2. kraj, zemlja

странный, čudnovat, čudan, neobičan, nastran

схватить, 1. ugrabiti, uhvatiti 2. zadržati, uhapsiti 3. razg. dobiti 4. razumeti, shvatiti

табак*, duvan

товар, roba

точить, 1. oštriti, šiljiti 2. strugati, brusiti 3. bušiti, nagrizati, razjedati

труд, 1. rad, delo 2. trud, napor

туча, gust i crn oblak

у, pored, kraj, kod

убрать, 1. skloniti, ukloniti 2. skupiti, pobrati

уговаривать, nagovorati, ubedjati

уговорить, nagovoriti, ubediti

удаваться, uspevati, polaziti za rukom

удаться, uspeti, poći za rukom

ужин, večera

ужинать, večerati

узорный, šaren, ukrašen šarama, dezeniran

йти, otići

упасть, pasti, srušiti se

урок, m 1. zadatak, lekcija 2. čas

устать, umoriti se, zamoriti se

фамилия*, 1. prezime 2. rod 3. zast. porodica, familija

фокус, 1. trik 2. razg. kapraci, mušice

хранить, čuvati, održavati

цвет, boja

штука*, 1. komad 2. tekst. rolna 3. razg. šalj. stvar 4. razg. događaj, pojava, trik

явится, pojaviti se, doći

Literatura

Акуленко В. 1969. Ложные друзья переводчика в русском и английском языках. *Русский язык за рубежом*, 3

Milošević B. 1974. Jezične zamke. *Strani jezici*, 3

Митропан П. 1968. Влияние родного языка учащихся при изучении лексики русского языка. *Русский язык за рубежом*, 2

Морковкин В. 1979. Рассуждения о некоторых лингвистических понятиях в прикладном аспекте. *Русский язык за рубежом*, 6

Nikolić V. 1979. *Problemi i nastavi ruske leksike*. Beograd: Filološki fakultet u Beogradu

Radić-Dugonjić M. 1991. Međujezički homonimi i paronimi u ruskom i srpskohrvatskom jeziku. *Slavistički zbornik*, knjiga 6

Radić-Dugonjić M. 1996. O ideografskoj klasifikaciji rusko-srpskih međujezičkih paronima. *Južnoslovenski filolog*, LII

Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika. 1967-76. Novi Sad: Matica srpska

Rusko-srpski rečnik. 1998. Novi Sad: Matica srpska

Словарь русского языка. 1960. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей

Толковый словарь русского языка. 1940. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей

Tošić B. 1985. *Paronimi i nastavi ruske leksike*. Sarajevo: Svjetlost

Andjelka Mirkov

False Friends in Russian and Serbian

The occurrence of interlingual homonyms and paronyms while translating Russian into Serbian was discussed in this work. Our goal was to make a distinction between the Russian words that both formally and semantically resemble Serbian words and the words that are only similar by form on the example of the novel *Childhood* (Детство) written by Maksim Gorki, and also to form a dictionary of the so called false friends found in this novel.

Анджелка Мирков

Словарь ложных друзей

Ложные друзья в русском языке в сравнении с сербским языком представляют собой особенную лексическую категорию. Самые близкие понятия этому – русско-сербские межъязыковые омонимы и межъязыковые пароними. Среди этих русских слов выделяются моносемичные и полисемичные слова, а так же и русские омонимы и омографы. В анализе предметом исследования были семантические характеристики этих слов. Этим способом получена классификация и две группы ложных друзей. В первой находятся настоящие межъязыковые омонимы у которых формальное соответствие – случайно. В второй группе – слова которые имеют ту же категориальную сему как и их эквиваленты в сербском языке или слова которые имеют тождественные второстепенные значения с их сербским парами. Это – последствие того что русский и сербский язык, как близкородственные языки, изменяются и удаляются. На конце находится словарь ложных друзей которые являются в романе *Дејиство* Максима Горкого.

